

Mapa drogowa dla edukacji

Wersja robocza. Osoby zainteresowane udziałem
w konsultacjach zapraszamy do zgłaszania uwag przez [formularz](#).

W opracowaniu wykorzystano postulaty Obywatelskiego
Paktu dla Edukacji, rekomendacje Szczytu Edukacyjnego
oraz rozwiązania na pierwsze 100 dni nowego rządu.

Warszawa, czerwiec-wrzesień 2023 r.

S sieć
o organizacji
S społecznych
dla edukacji

Współautorzy i współautorki

Bożena Będzińska-Wosik, Krzysztof Biedrzycki, Iwona Chmura-Rutkowska, Agnieszka Ciesielska, Roman Dolata, Michał Federowicz, Mikołaj Herbst, Iga Kazimierczyk, Łukasz Korzeniowski, Grzegorz Kubalski, Agata Łuczyńska, Grzegorz Mazurkiewicz, Katarzyna Mitka, Katarzyna Nabrdalik, Olga Napiontek, Alicja Pacewicz, Grzegorz Pochopień, Jacek Pyżalski, Magdalena Radwan-Röhrenscheff, Anna Sobala-Zbrozarczyk, Dawid Sześciło, Jędrzej Witkowski

Opracowanie koncepcji i redakcja merytoryczna kolejnych obszarów

Komisja Edukacji Narodowej

Dawid Sześciło

Samodzielna szkoła w zdecentralizowanym systemie oświaty

Michał Federowicz

Dobrze finansowana szkoła dobrze wynagradzanych i docenianych nauczycieli

Magdalena Radwan-Röhrenscheff

Szkoła kompetencji na miarę XXI wieku

Iga Kazimierczyk

Szkoła równych szans, współpracy i dobrego traktowania

Agnieszka Ciesielska

Szkoła demokracji i pluralizmu

Łukasz Korzeniowski i Olga Napiontek

Redakcja

Alicja Pacewicz

Koordinacja prac

Monika Auch-Szkoda, Alicja Pacewicz, Karolina Prus-Wirzbicka, Michał Szymanderski-Pastryk

Konsultacja

Jarosław Pytlak, Agnieszka Olszewska, Julia Trzcińska, Piotr Walda, Magdalena Witwicka, Mikołaj Wolanin

Projekt graficzny i skład

Dobry Skład

Aneksy

[Nowe otwarcie. 10 rozwiązań na pierwsze 100 dni](#)

[Obywatelski Pakt dla Edukacji](#)

[Rekomendacje i rozwiązania Szczytu Edukacyjnego](#)

Mapa drogowa dla edukacji: po co i dla kogo?

Mapa drogowa dla edukacji to kolejny materiał opracowany pod egidą SOS dla Edukacji. Zawiera propozycje zmian, których celem jest naprawa polskiego systemu oświaty w obliczu wyzwań XXI wieku i pogłębiającego się kryzysu.

Mapa drogowa została opracowana przez grupę ekspertów i ekspertek współpracujących z SOS dla Edukacji od 2021 r. oraz nowe osoby, które zaprosiliśmy do współpracy ze względu na ich kompetencje i perspektywę. Autorzy korzystali z dorobku Obywatelskiego Paktu dla Edukacji (czerwiec 2022 r.), Szczytu dla Edukacji (styczeń 2023 r.), Nowego otwarcia. 10 rozwiązań na pierwsze 100 dni (czerwiec 2023 r.) oraz innych materiałów opracowanych przez organizacje związane z SOS. Punktem wyjścia dla tego dokumentu jest lista 114 postulatów zgłoszonych na Szczycie. Bazując na nich, mapa prowadzi do zwięzłego zestawu kluczowych – naszym zdaniem – kierunków działań na rzecz polskiej szkoły. Należy je podjąć w ciągu roku i kontynuować w latach następnych, aż do roku 2040.

Dlaczego to robimy?

Rolą Mapy drogowej dla edukacji ma być wskazanie głównych kierunków zmian w edukacji, które mogą stanowić punkt wyjścia dla reform po ewentualnej zmianie władzy. Byłoby jednak naiwnością zakładać, że piszemy program dla przyszłego rządu, bo tego nie da się zadekretować. Decyzje władz będą, jak zwykle, wynikiem splotu wielu czynników i okoliczności, na które nie mamy wpływu. Zarysowana poniżej obywatelska i ekspercka wizja nowoczesnej szkoły zachowuje wartość niezależnie od wyniku wyborów, bo wiele działań można będzie zrealizować na poziomie samorządowym i szkolnym.

Po Pakcie, rekomendacjach Szczytu i 10 rozwiązaniach na pierwsze 100 dni nowego rządu, tworzymy więc zarys planu rozwoju edukacji, licząc na to, że skłoni on przyszłych decydentów do uwzględnienia głosów środowisk obywatelskich i zmotywuje ich do skutecznego działania, by w miejsce dryfowania obrać rozsądny kurs. Mamy nadzieję, że środowiska obywatelskie i eksperckie – mimo różnic – będą dalej uczestniczyć w kształtowaniu przyszłości polskiej edukacji, proponując konstruktywne rozwiązania i wspierając ich wprowadzanie. A w przyszłości – recenzując i monitorując działania władz.

Jak powstaje mapa drogowa?

Mapa drogowa nie jest i nie może być powtórzeniem wszystkich pomysłów zawartych w rekomendacjach ze Szczytu, zwłaszcza, że postulaty zgłaszane w ramach otwartej, partycypacyjnej debaty nie zawsze były ze sobą spójne – niekiedy formułowane były wariantowo, a czasem okazywały się sprzeczne. Skupiliśmy się na tych propozycjach, które zyskały najszerze poparcie. Uważamy bowiem, że kwestie budzące najwięcej sporów i wymagające dłuższego namysłu (czasem nawet negocjacji) powinny zostać rozstrzygnięte w kolejnych miesiącach w zespołach tematycznych z udziałem zainteresowanych stron.

W trakcie dyskusji staraliśmy się więc dokonać wyboru najważniejszych systemowych rozwiązań, a tam, gdzie to okazało się konieczne – rozwinąć i uzupełnić wcześniejsze propozycje. I tak na przykład powstała koncepcja sposobu powołania i działania Komisji Edukacji Narodowej. Jej autorem jest prof. Dawid Sześciło, ale obecna wersja projektu uwzględnia także postulaty innych osób z zespołu eksperckiego oraz osób reprezentujących organizacje członkowskie SOS dla Edukacji.

Kolejne fragmenty mapy zawierają rozwiązania w pięciu kluczowych obszarach wymagających zmian. Zostały opracowane w trakcie dyskusji zespołowych, a następnie poddane konsultacjom w gronie osób współtworzących sieć SOS. Staraliśmy się maksymalnie uwzględnić zgłaszane uwagi – nie zawsze było to możliwe, zwłaszcza wtedy, gdy proponowane zmiany szły w innych kierunkach (np. w sprawie podstawy programowej czy edukacji cyfrowej). W kilku miejscach podkreślamy, że zapisane w naszym planie propozycje to tylko przykłady możliwych rozwiązań lub że przedstawiamy je do dalszego rozważenia.

Publikujemy zatem mapę drogową dla edukacji jako dokument roboczy – podstawę do dalszych prac. Jest to materiał do kolejnej rundy konsultacji w różnych środowiskach – wrócimy do niej także na kolejnym Szczycie Edukacyjnym, który odbędzie się jesienią już po wyborach.

Czy to się uda zrealizować?

Mamy realną szansę zaproponować rozwiązania, które mogą stać się częścią strategii zmiany polskiej szkoły – poprzez włączanie do debaty publicznej, pracę ze środowiskiem nauczycielskim i otoczeniem szkoły, a także ugrupowaniami politycznymi i ich zapleczem eksperckim. A co z tego wyniknie, zobaczymy już na jesieni.

Wiemy też, że doświadczenie edukacyjne polskich dzieci i młodych ludzi zależy w dużym stopniu od tego, co dzieje się w konkretnej szkole, na lekcjach i przerwach – ostatecznie kształtują je kompetencje i postawy nauczycielek i nauczycieli. Bez ich zaangażowania rozwiązań zaprezentowanych w mapie drogowej nie uda się wprowadzić. Dlatego dokument ten kierujemy nie tylko do przyszłych decydentów szczebla centralnego, ale także do kadry nauczycielskiej i dyrektorskiej.

Mapę będziemy również dyskutować z samorządami lokalnymi jako organami prowadzącymi szkoły, pamiętając o wyborach samorządowych, które odbędą się już za kilka miesięcy. Edukacja to przecież najważniejsze – i zarazem generujące najwięcej wydatków – zadanie własne samorządu. Obywatelskie propozycje powinny być brane pod uwagę zarówno w kampanii wyborczej, jak i potem, w konkretnych działaniach władz samorządowych.

Siłą obywatelskiego ruchu na rzecz naprawy edukacji jest różnorodność. Jesteśmy siecią zarówno aktywizmu, jak praktycznej pracy i wreszcie – ekspertyzy. W poszczególnych konkretnych kwestiach (na przykład nadzoru pedagogicznego czy edukacji domowej)

możemy mieć różne punkty widzenia i gdzie indziej widzieć sedno problemu. Ale od prawie trzech lat wytrwale szukamy pola zgody.

Zależy nam na skutecznej komunikacji z politykami i decydentami wszystkich szczebli, ale równie ważne jest dotarcie do opinii publicznej, w tym zwłaszcza do zróżnicowanych środowisk rodziców. Temu służą m.in. liczne teksty o problemach polskiej szkoły, które udało nam się opublikować w ostatnich miesiącach (www.sosdlaedukacji.pl/en/publicystyka/), wypowiedzi w mediach oraz wystąpienia publiczne.

Dlaczego warto zajrzeć też do aneksu?

Obywatelski Pakt dla Edukacji to pierwszym tego typu kompleksowy dokument, który opisuje najważniejsze obszary edukacji wymagające naprawy i główne kierunki zmian. Został opracowany w gronie SOS dla Edukacji, a następnie podpisany przez niemal 70 edukacyjnych organizacji społecznych, cztery największe stowarzyszenia samorządów lokalnych oraz związki zawodowe – Związek Nauczycielstwa Polskiego i Niezależny Związek Zawodowy Oświaty Polska. Na tym fundamencie powstały kolejne dokumenty, w tym rozwiązania zaproponowane na Szczycie Edukacyjnym, 10 rozwiązań na pierwsze 100 dni oraz zawarta w mapie drogowej strategia rozwoju systemu oświaty.

10 rozwiązań na 100 dni to zestaw działań ratunkowych, możliwych do realizacji lub zainicjowania w ciągu umownych 100 dni po wyborach. (najpewniej będą to raczej miesiące). To dokument przygotowany przez zespół prawny na podstawie rekomendacji Szczytu Edukacyjnego, podpisany w lipcu 2023 tego roku przez ugrupowania polityczne. Mamy nadzieję, że rozwiązania te zostaną wprowadzone w życie i otworzą drogę do naprawy polskiej szkoły w najbliższych latach (więcej: www.tinyurl.com/yc7y7zyb/).

Zachęcamy Państwa do lektury i zgłaszania uwag do sformułowanych poniżej propozycji!

Agnieszka Ciesielska
prof. Michał Federowicz
dr Iga Kazimierczyk
Łukasz Korzeniowski
dr Olga Napiontek
Alicja Pacewicz
Magda Radwan-Röhrenscheff
prof. Dawid Sześciło

Komisja Edukacji Narodowej: koncepcja, mandat i rezultaty

Koniec monopolu ministerstwa, zmiana tworzona oddolnie i wspólnie

Dlaczego Komisja Edukacji Narodowej?

W polskiej oświacie jedno się nie zmienia od zawsze: Ministerstwo Edukacji (obecnie Edukacji i Nauki) pozostaje najsłabszym ogniwem systemu. W ostatnim czasie stało się wręcz największym szkodnikiem, poczynawszy od nieprzemysłanej reformy z lat 2016–2017 po obecne próby ręcznego, ideologicznego sterowania szkołami.

Wymiana personalna tutaj nie wystarczy. Potrzebna jest szersza, jakościowa zmiana sposobu tworzenia polityki państwa w sferze edukacji. Powinna się ona opierać na założeniu, że resort nie ma monopolu na politykę oświatową, a prawo do realnego wpływu na kształt systemu oświaty powinni mieć ci, którzy go tworzą na co dzień i którzy wiedzą więcej o jego problemach i wyzwaniach: nauczyciele i nauczycielki, samorządy lokalne, środowiska pozarządowe i akademickie, uczniowskie i rodzicielskie.

Komisja Edukacji Narodowej jest wehikułem radykalnej zmiany warty w tworzeniu polityki oświatowej państwa. Przejmie ona od ministerstwa rolę kreatora tej polityki w horyzoncie wykraczającym poza jedną kadencję parlamentu. Konstrukcja i sposób powoływania KEN powinny zapewnić jej długą perspektywę działania. KEN nie będzie przy tym kolejnym ciałem wyłącznie konsultacyjnym pozbawionym realnego wpływu i możliwości działania. Chcemy, by KEN, podobnie jak jej słynna poprzedniczka sprzed 250 lat, wskazywała kierunki rozwoju polskiej oświaty w kolejnych dziesięcioleciach.

Misją KEN będzie zaangażowanie wszystkich zainteresowanych środowisk do wspólnego wypracowania zmian w polskiej szkole z perspektywą na najbliższe lata – do końca dekady i dłużej. Choć kluczową rolę w tym procesie odegrają eksperci, członkinie i członkowie KEN, to ich głównym zadaniem będzie gromadzenie i twórcze przetwarzanie wiedzy płynącej z wielu źródeł – od badań naukowych i inspiracji międzynarodowych do systematycznego i dobrze ustrukturyzowanego edukacyjnego *crowdsourcingu*, czyli pozyskiwania rozwiązań i postulatów od wszystkich zainteresowanych: praktyków oświaty, środowisk nauczycielskich, rodzicielskich, uczniowskich, ekspertów zewnętrznych.

Efektom wspólnego wysiłku oraz pracy merytorycznej i koordynacyjnej KEN będzie wypracowanie nie tylko ogólnych rekomendacji dotyczących zmian w systemie oświaty, ale przełożenie ich na język konkretnych rozwiązań prawnych i zmian instytucjonalnych. Na realizację tej misji KEN otrzyma 1000 dni, po których parlament podejmie decyzję, czy i z jakim mandatem instytucja ta powinna kontynuować działalność.

Jeżeli misja KEN zakończy się sukcesem, jej kontynuacja powinna przybrać formę przekształcenia KEN w pełnoprawną agencję rządową do spraw edukacji o kompetencjach wykonawczych na wzór podobnych instytucji funkcjonujących np. w Finlandii czy Szwecji. Wówczas do struktur KEN należy włączyć instytucje takie jak Instytut Badań Edukacyjnych, Ośrodek Rozwoju Edukacji i Centralną Komisję Egzaminacyjną, a także zastanowić się nad włączeniem w obszar odpowiedzialności KEN zadań kuratoriów oświaty.

Jaka Komisja Edukacji Narodowej? Skład, mandat, rezultaty

Forma prawna

Państwowa osoba prawna utworzona na podstawie ustawy o KEN.

Finansowanie

Dotacja podmiotowa z budżetu państwa określona w ustawie budżetowej na każdy rok.

Skład

- 12 osób rekomendowanych przez pięć grup podmiotów;
- 3 osoby wskazane przez stronę samorządową Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego;
- 3 osoby wskazane przez reprezentatywne organizacje związkowe zasiadające w Radzie Dialogu Społecznego (po jednej osobie z każdej organizacji);
- 3 osoby zgłaszane przez organizacje pozarządowe działające w obszarze edukacji oraz samorządy uczniowskie i rady rodziców, wybrane przez Sejm RP (co najmniej 50 rekomendacji);
- 2 osoby wskazane przez Radę Główną Szkolnictwa Wyższego;
- 1 osoba wskazana przez ministra właściwego do spraw edukacji.

Obserwatorzy – osoby wskazane przez:

- Prezesa Rady Ministrów;
- Rzecznika Praw Obywatelskich;
- Rzecznika Praw Dziecka;
- Prezydenta RP.

Wymogi wobec kandydatów do KEN

- wyróżniający dorobek zawodowy, naukowy lub ekspercki w obszarze polityki edukacyjnej;
- brak przynależności do partii politycznej;
- zakaz łączenia członkostwa z pełnieniem funkcji w organach władzy pochodzących z wyboru.

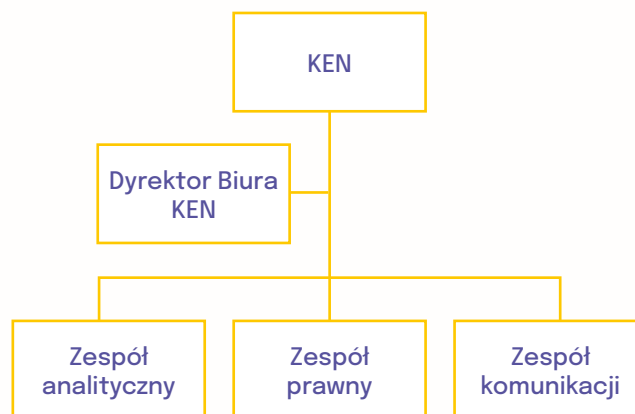
Organizacja

Przewodniczącego wyłania Komisja ze swojego składu. Przewodniczący organizuje i przeprowadza nabór na dyrektora Biura KEN odpowiedzialnego za sprawy administracyjne, finansowe i kadrowe. Struktura Biura KEN może być następująca:

Dodatkowo KEN będzie tworzyła zespoły tematyczne i zadaniowe, do których zapraszani będą zewnętrzni eksperci i przedstawiciele różnych podmiotów systemu oświaty, np. zespoły do spraw: podstawy programowej i systemu egzaminacyjnego, pragmatyki zawodowej, kształcenia i doskonalenia kadry pedagogicznej,

finansowania oświaty oraz standardów pracy szkół, a także do spraw jakości oświaty. Zespoły te będą przygotowywać propozycje do zatwierdzenia przez KEN, a następnie wdrożenia przez ministerstwo oświaty.

W ramach swojej działalności KEN będzie niezależna od resortu edukacji. Będzie mogła samodzielnie żądać informacji od administracji centralnej, organów prowadzących czy placówek oświatowych i zlecać badania oraz analizy podmiotom afiliowanym przy ministerstwie, w tym Instytutowi Badań Edukacyjnych, Ośrodkowi Rozwoju Edukacji, Centralnej Komisji Egzaminacyjnej oraz kuratorom oświaty. Finansowanie tych zadań zleconych będzie pochodziło z budżetu KEN.

Plan działania

W ramach swojego mandatu na 1000 dni KEN stanie się centrum myślenia, debaty, planowania i pracy nad przyszłością polskiej edukacji. W pierwszym kroku zadaniem KEN będzie uruchomienie i prowadzenie szerokiej dyskusji publicznej na temat kluczowych wyzwań i rozwiązań w obszarach tematycznych pogrupowanych w cztery klastry (zob. poniżej w podsumowaniu). Na tym etapie KEN powinien wykorzystać szeroki wachlarz narzędzi konsultacji i *crowdsourcingu* – od debat lokalnych i regionalnych przez zbieranie postulatów i pomysłów drogą internetową po zlecenie opracowań analitycznych i eksperckich, zwłaszcza instytucjom afiliowanym przy ministerstwie (IBE, ORE, CKE).

W drugim kroku ma się to przełożyć na dokument o charakterze białej księgi, czyli zestaw konkretnych propozycji zmian w dwóch perspektywach czasowych – do szybkiego wdrożenia w ciągu kilku lat oraz w perspektywie do 2040 r. lub dłuższej, wraz z zapisanym mechanizmem

monitorowania oraz ewaluacji procesu wdrażania zmian. W ostatniej fazie pracy, po szerokich konsultacjach planu, zostanie on przełożony na język zmian legislacyjnych przedłożonych do akceptacji rządu i parlamentu.

Po zakończeniu tej misji KEN powinno się przekształcić w trwały element krajobrazu instytucjonalnego polskiej edukacji. Komisja stanie się agencją wykonawczą odpowiedzialną zwłaszcza za zarządzanie podstawą programową i egzaminami centralnymi, monitorowanie jakości edukacji, wyłanianie kuratorów oświaty. W struktury KEN wejdą w związku z tym takie instytucje jak ORE, IBE czy CKE. Jednak zadania KEN nie powinny sprowadzać się do wprowadzania raz przyjętej koncepcji reform, lecz przede wszystkim będą umożliwiać kontynuowanie długofalowego namysłu nad strategią rozwoju edukacji, wypracowywanie nowych, społecznie ugruntowanych rozwiązań oraz ich sprawdzanie w działaniu w małej skali, zanim staną się podstawą dalszych przemian.

1000 Dni Komisji Edukacji Narodowej

1

EDUKACYJNA BURZA MÓZGÓW

- Praca ekspercka, szerokie konsultacje i crowdsourcing w kluczowych obszarach tematycznych.
- Konsultacje regionalne.
- Ustalenie mapy rozwiązań i kierunków.

2

PLAN

- Opracowanie „Planu dla edukacji na dziś i na pokolenia” – pakiet rozwiązań podzielonych na możliwe do wdrożenia „od zaraz” oraz w dłuższym horyzoncie czasowym.
- Po konsultacjach publicznych przedstawienie planu do przyjęcia przez rząd i parlament.

3

PRAWO

- Opracowanie pakietu zmian legislacyjnych niezbędnych do wdrożenia planu.
- Dwa warianty zmian legislacyjnych:
 - 1) Nowe Prawo oświatowe konsolidujące wszystkie ustawy.
 - 2) Częściowe uproszczenie.
- Przedłożenie pakietu rządowi i parlamentowi wraz z raportem z działalności KEN.

Formuła i mandat Komisja Edukacji Narodowej

- akademia i organizacje społeczne
- nauczyciele i nauczycielki
- samorząd
- rząd

→ **Edukacyjna burza mózgow – konsultacje i crowdsourcing oświatowy**

→ **Prace analityczne i badawcze**

→ **Plan dla Edukacji**

→ **Legislacja – uproszczenie i odchudzenie prawa oświatowego**

LUDZIE

1. Kariera i awans zawodowy nauczycielek i nauczycieli.
2. Płaca i pensum nauczycielskie.
3. Prawa uczniowskie.
4. Rola rodziców w zarządzaniu szkołą.

ZASOBY

1. Stabilne finansowanie oświaty samorządowej – reforma subwencji oświatowej i wprowadzenie standardów oświatowych.
2. Model publicznego finansowania oświaty niepublicznej.

INSTYTUCJE

1. Przyszłość instytucji centralnych, w tym nowy model nadzoru pedagogicznego.
2. Realna decentralizacja – wzmocnienie roli samorządu.
3. Samodzielność szkoły – większa elastyczność i swoboda programowa.
4. Szkoła demokracji – wzmocnienie mechanizmów współzarządzania szkołą.

EFEKTY I PROCESY

1. Czego uczymy – nowe podejście do podstawy programowej.
2. Jak uczymy – nowe podejście do doświadczenia edukacyjnego, w tym model oceniania i system egzaminów, a także zarządzanie jakością w oświacie.

Działania na rok szkolny 2024/25, cztery lata i dłużej

Samodzielna szkoła w zdecentralizowanym systemie oświaty

- Decentralizacja systemu oświaty – przyszłość instytucji centralnych i wzmocnienie realnych kompetencji organów samorządowych
- Organizacja i zasady pracy szkoły, w tym zarządzanie szkołą, zespoły nauczycielskie i rola społecznych organów szkoły
- Przebudowa systemu nadzoru, nowy model doradztwa i wsparcia
- Uspołecznienie lokalnej polityki oświatowej – konsultacje, rady oświatowe i inne formy partycypacji
- Szkoła wobec organów prowadzących, wzajemne zależności i obszary autonomii szkoły

1. Demokratyzacja i odpartyjnienie systemu oświaty oraz zmiany w systemie nadzoru

- **przenieść kluczowe sprawy związane z zarządzaniem oświatą do wyspecjalizowanej i niezależnej instytucji** odpowiadającej za jakość i dostępność edukacji; w kompetencjach ministerstwa pozostałoby kształtowanie strategicznych kierunków polityki państwa w edukacji (patrz powyżej: KEN);
- **wybierać dyrektora/dyrektorkę szkoły** z wyłączeniem przedstawiciela administracji rządowej; zachowanie liczby głosów organu prowadzącego i kadry nauczycielskiej, mocniejszy, czyli liczniejszy głos przedstawicieli rady rodziców. Do rozważenia: wymóg opinii samorządu uczniowskiego oraz możliwość włączenia lokalnych rad oświatowych w proces wyboru dyrektora;
- **zmienić model nadzoru pedagogicznego i rolę kuratora oświaty**: kontrola legalności działania szkół i organów prowadzących powinna zostać wyraźnie oddzielona od nadzoru pedagogicznego, przy czym nadzór pedagogiczny powinien stopniowo ewoluować w kierunku audytu, czyli wspierania jakości i doradztwa projakościowego. Do rozważenia pozostaje, czy obie te role są do pogodzenia w jednej instytucji. Sprzyjać temu będzie odpolitycznienie nadzoru pedagogicznego, zwłaszcza poprzez przyporządkowanie dzisiejszych kuratoriów oświaty nowej niezależnej instytucji zarządzającej oświatą (patrz powyżej: KEN), a także demokratyzacja sposobu wyłaniania kuratorów oświaty. Niemniej podstawowym ogniwem nadzoru pedagogicznego pozostaje dyrektor szkoły, dlatego ważne jest, od jakich podmiotów społecznych zależy jego powołanie i odwoływanie (patrz wyżej).

2. Zwiększyć samodzielność szkoły wobec władz centralnych i lokalnych oraz ograniczyć ręczne sterowanie

- **wzmocnić samodzielność szkoły wobec władz centralnych i lokalnych poprzez:** prawne i faktyczne zwiększenie autonomii wspólnot szkolnych; zapewnienie możliwości wprowadzania zmian w zakresie struktury organizacyjnej szkoły i kompetencji jej organów na poziomie statutu szkoły; wprowadzenie zasady, że docelowo rada szkoły funkcjonuje w każdej szkole (dopuszczalne wyjątki);
- **zapewnić większą autonomię programową placówek z uwzględnieniem ogólnopolskich standardów edukacyjnych,** wynikających z nowej podstawy programowej, wymagań egzaminacyjnych, a także standardów wsparcia i innych ogólnie obowiązujących uregulowań (patrz także obszar B). Wzmocnić różnorodności oferty edukacyjnej szkół, m.in. poprzez wsparcie w opracowywaniu dobrych programów nauczania oraz wychowawczo-profilaktycznych; wprowadzić mechanizmy zabezpieczające kadrę pedagogiczną i szkołę przed naciskami władzy centralnej i lokalnej; wspierać samoorganizację nauczycieli i nauczycielek, dyrektorów i dyrektorek, w tym zwłaszcza w wymianie doświadczeń między szkołami/placówkami;
- **zachęcać do wprowadzania w szkołach procedur i narzędzi ewaluacji wewnętrznej** własnej pracy placówek; wypracowanie przez samorzady mechanizmów wsparcia szkół w pracy nad rozpoznanymi obszarami deficytowymi w nauczaniu i wychowaniu oraz nad profesjonalnym rozwojem rady pedagogicznej i całej szkoły; współpraca z centralnymi i regionalnymi instytucjami doradztwa i wsparcia oraz szkołami wyższymi;
- **stworzyć odpowiednie uregulowania ustawowe, lokalne i wewnątrzszkolne oraz narzędzia dla społecznych organów szkoły** (w tym rad szkół), tak by mogły efektywnie funkcjonować, doprowadzić do tego można np. poprzez przeznaczenie części subwencji oświatowej bezpośrednio dla rad rodziców, rad szkół i samorządów uczniowskich oraz przyznanie im szerszych, ale jasnych kompetencji (patrz też obszar E); założeniem jest tu nie rywalizacja, ale współpraca wszystkich ciał decyzyjnych (dyrekcji, rady pedagogicznej i organów społecznych);
- **budować system sieci profesjonalnego rozwoju oraz wszechstronnego wsparcia dla pracowników i pracowników oświaty** z uwzględnieniem: zarządzania szkołą i klasą, dydaktyki, wychowania i budowania relacji oraz innych kompetencji. Prowadzenie

sieci doskonalenia oraz wzajemnego wsparcia nauczycielek i nauczycieli wymaga większego finansowania z budżetu centralnego i budżetów lokalnych – bez wsparcia szkoleniowego zwiększenie rzeczywistej samodzielności szkoły i kadry nauczycielskiej nie będzie możliwe.

3. Zapewnić skuteczne mechanizmy tworzenia i realizowania lokalnej polityki oświatowej

- **tworzyć lokalną politykę oświatową i strategie rozwoju oświaty w sposób partycypacyjny:** w procesie powinni brać udział przedstawiciele i przedstawicielki wszystkich interesariuszy, należy uwzględnić głos młodzieży i dzieci oraz wprowadzić obowiązek konsultacji strategii rozwoju edukacji oraz okresowej ewaluacji i ew. modyfikacji. Można wykorzystać takie instrumenty jak: tworzenie rad oświatowych (do rozważenia – czy mają tylko doradzać, czy także współdecydować w wybranych sprawach) i innych rad eksperckich oraz młodzieżowych rad gmin, debaty lokalne i panele deliberyatywne, wirtualne ankiety i inne formy konsultacji oraz społecznego monitoringu;
- **ustalić standardy stałej współpracy z organizacjami społecznymi i wspierać ją przez finansowanie zadań zleconych** oraz wsparcie instytucjonalne organizacji pozarządowych zajmujących się edukacją; zwiększenie widoczności lokalnych organizacji jako podmiotów wspierających realizację misji i wizji szkoły, konkretnych celów na dany rok oraz założeń programu profilaktyczno-wychowawczego;
- **wprowadzić systemowe zachęty do realizacji projektów edukacyjnych i społecznych we współpracy ze społecznością lokalną,** np. publiczne prezentacje efektów pracy dzieci, festiwale naukowe i artystyczne, pikniki szkolne. Do rozważenia: wpis o projekcie na świadectwie szkolnym i inne formy docenienia aktywności społecznej (patrz także obszary D i E); wzmocnienie edukacyjnej współpracy z lokalnymi pracodawcami (nie tylko przedsiębiorcami), instytucjami publicznymi oraz szkołami wyższymi w miejscowości i w regionie.

Dobrze finansowana szkoła dobrze wynagradzanych i docenianych nauczycieli

- Finansowanie edukacji i standardy jakości oraz dostępności edukacji, w tym wczesna edukacja – żłobki i przedszkola
- Edukacja przedszkolna – co zmienić w finansowaniu, organizacji, programach i formach pracy
- Standardy pracy nauczycieli, nowe zasady awansu zawodowego i pragmatyka zawodowa
- Edukacja niepubliczna (w tym domowa) – zasady funkcjonowania, finansowania, standardy pracy nauczycieli
- Kształcenie i doskonalenie nauczycieli, w tym systemowe programy doskonalenia, strategie motywowania i wspierania rozwoju kompetencji

1. Zmienić zasady i formy finansowania oświaty z budżetu państwa, tak by środki finansowe wystarczały na realizację zadań oświatowych

- **zwiększyć wydatki budżetu państwa na oświatę do poziomu 3% PKB** (patrz także 10/100); zapewnić finansowanie z budżetu centralnego wszystkich kosztów wynikających z ramowych planów nauczania w szkołach realizujących obowiązek szkolny i nauki, jeśli oddział klasowy jest odpowiednio duży; (przy założeniu, że samorządy będą przeznaczały z własnych środków kwoty zbliżone do obecnych, udział wydatków w PKB osiągnie ok. 6%);
- **zabezpieczyć finansowo małe szkoły wiejskie i inne prowadzone przez uboższe jednostki samorządu terytorialnego**: zapewnić stabilizację finansowania w czasie całego roku szkolnego (nie pokrywa się z rokiem budżetowym), zapewnić środki na dodatki motywacyjne dla nauczycieli i dyrektorów (zamiast dodatku wiejskiego), zapewnić zatrudnienie i finansowanie administracji i obsługi, zadbać o pomoc psychologiczno-pedagogiczną;
- **opracować pełny katalog zadań oświatowych obejmujący realizację ramowych planów nauczania, a także zadania opiekuńcze i wychowawcze szkoły**, zadania związane z rozwojem zawodowym kadry, działania w społeczności lokalnej i inne. Opracować standardy zatrudnienia administracji i obsługi w zależności od wielkości szkoły i jej specyfiki;
- **przeprowadzić analizę finansową poszczególnych zadań, zidentyfikować źródła ich finansowania** (budżet centralny, budżety samorządowe, firmy, środki prywatne, fundusze europejskie) oraz **skalkulować poziom rzeczywistych nakładów** w oparciu o rzetelne i całościowe dane; analiza powinna objąć również stopień autonomii decyzji budżetowych na poszczególnych szczeblach zarządzania (szkoła, samorząd lokalny, region, rząd) oraz wprowadzić system stałego monitorowania stanu realizacji tych zadań i ich kosztów (w ramach KEN i/ lub MEN);
- **przedszkola publiczne objąć subwencją oświatową, która zastąpiłaby dotację przedszkolną objąć subwencją oświatową przedszkola publiczne w miejsce dotacji przedszkolnej** (przedszkola niepubliczne – w trybie kontraktowania przez JST); wielkość środków z budżetu centralnego, zasady oraz etapy wprowadzania pozostają do ustalenia w komunikacji z samorządami lokalnymi, przy czym subwencja powinna korespondować z rzeczywistymi kosztami wychowania przedszkolnego (dziś dotacja pokrywa 10 – 15% realnych kosztów i podlega szczegółowemu rozliczeniu, co przy małych kwotach stanowi biurokratyczne obciążenie). Docelowo należy wprowadzić subwencjonowanie żłobków, klubów dziecięcych oraz punktów opiekuna dziennego, ew. także włączenie ich w system oświaty – wczesna opieka i edukacja to ważne narzędzie rozwoju i wyrównywania szans;

→ **zmodyfikować zasady gospodarki finansowej szkoły, tak aby umożliwić dywersyfikację i rozszerzenie źródeł finansowania** na przykład o współfinansowanie kształcenia zawodowego przez pracodawców: nie tylko sprzęt i inwestycje, ale również programy rozwojowe, wynagrodzenia, współudział w realizacji zajęć przez specjalistów/specjalistki z różnych dziedzin itp.; wprowadzić rozwiązania systemowe dające możliwość przeznaczania środków na wsparcie edukacji przez biznes i organizacje społeczne;

→ **zagwarantować odpowiednią kwotę w budżetach organów prowadzących** na: wsparcie psychospołeczne w szkołach (np. 1%), na doskonalenie zawodowe nauczycieli (min. 1%) oraz na zajęcia dodatkowe dla uczennic i uczniów.

2. Podnieść nauczycielskie wynagrodzenia i zagwarantować stabilność realnej płacy

→ **wprowadzić znaczącą podwyżkę nauczycielskich wynagrodzeń oraz mechanizm gwarantujący ich odpowiedni wzrost** poprzez indeksację, czyli powiązanie ich z przeciętnym wynagrodzeniem w gospodarce, a tym samym niezależnienie od politycznych decyzji; (patrz także 10 rozwiązań na pierwsze 100 dni); wprowadzić waloryzację dodatku za wychowawstwo i innych dodatków funkcyjnych;

→ **wpracować nowe podejście do pensum z udziałem wszystkich zainteresowanych:** w dzisiejszej sytuacji godziny ponadwymiarowe są ważnym składnikiem wynagrodzenia nauczycieli, dlatego jakkolwiek dyskusja o zmianach pensum musi być poprzedzona znacznymi podwyżkami oraz wiązać się z warunkami pracy, w tym liczebnością oddziałów, zmianowością czy zatrudnieniem w kilku szkołach jednocześnie. Z porównań wynika, że pensum w Polsce jest najniższe w OECD – konieczna jest dalsza analiza, z uwzględnieniem systemów, w których czas pracy definiuje się wyłącznie za pomocą pensum. Możliwe rozwiązania: różnicowanie pensum w zależności od przedmiotu i etapu edukacyjnego, inny sposób regulowania czasu pracy (na przykład w oparciu o kombinację pensum i czasu obecności w szkole), zmiana definicji godziny kontaktowej na czas spędzany z uczniem, elastyczność w pensum w ramach określonego przedziału – do decyzji dyrektora;

→ **poprawić warunki i atmosferę pracy w szkołach w ramach długofalowych działań systemowych z poziomu centralnego i samorządowego;** powinno to obejmować z jednej strony zmiany w organizacji pracy nauczycieli (i wynagradzania),

stabilność zatrudnienia, z drugiej – działania budujące prestiż zawodu, w tym z dziedziny komunikacji społecznej, które mają przeciwdziałać „czarnemu PR” nauczycieli i szkoły: docenianie wartości nauczycielskiej pracy oraz budowanie pozytywnego obrazu zawodu przez środowiska szkolne, polityczne, władze oświatowe wszystkich szczebli i media (np. stworzenie państwowego programu stypendialnego dla nauczycielek i nauczycieli, nagrody i wyróżnienia – z uwzględnieniem głosu uczniów i rodziców).

3. Wpracować zasady i standardy pracy nauczycieli oraz wzmacniać miękkie strategie profesjonalnego rozwoju

→ **opracować standardy pracy nauczycielek i nauczycieli;** potrzebna debata i wspólna praca organizacji profesjonalnych – stowarzyszeń nauczycielskich, dyrektorskich, związków zawodowych, ew. samorządu zawodowego. Postulujemy przyjęcie za punkt wyjścia sprawdzonych standardów, opartych na badaniach naukowych i powiązanie ich z awansem zawodowym. Standardy te powinny stać się częścią systemu ewaluacji jakości pracy nauczycieli i szkoły;

→ **wprowadzić zmiany w doskonaleniu zawodowym nauczycieli, uwzględniając określoną liczbę godzin na doskonalenie zawodowe w czasie pracy;** zreformować placówki doskonalenia nauczycieli, tak by w większym stopniu uwzględniały aktualne problemy zawodu nauczycielskiego i odpowiadały na realne i zmieniające się dynamicznie potrzeby kadry nauczycielskiej w tym zakresie. Doskonalenie powinno mieć charakter praktyczny, jednak pozostać oparte na badaniach naukowych. Liczba metodyków i specjalistów powinna gwarantować realny dostęp i możliwość uzyskania wsparcia na bieżąco;

→ **wprowadzić system zachęt dla nauczycieli – w systemie awansu oraz np. w postaci konkursów grantowych** – do tworzenia i utrzymywania formalnych i nieformalnych nauczycielskich sieci współpracy i wzajemnego uczenia się w szkole, gminie, regionie i w wymiarze ogólnopolskim (wymiana doświadczeń i dobrych praktyk, wspólne tworzenie i wymiana materiałów edukacyjnych, wsparcie emocjonalne, dydaktyczne i wychowawcze);

→ **stworzyć systemowy program przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu** oparty na coachingu/tutoringu i superwizji w formule indywidualnej i zespołowej (patrz także obszary C i D).

4. Wprowadzić nowe programy oraz praktyki instytucji kształcenia i doskonalenia

- **wzmocnić akademickie kształcenie nauczycieli i nauczycielek przez ściślejsze powiązanie teorii i praktyki**, zaangażowanie i docenienie praktyków w procesie kształceniu nauczycieli, upowszechnianie dobrych praktyk w organizacji praktyk nauczycielskich: pod opieką mentora lub mentorki, z wykorzystaniem narzędzi refleksji i projektowania, w regularnym rytmie z zajęciami akademickimi, w odpowiednio przygotowanych szkołach ćwiczeń; wydłużenie czasu i zmianę formuły praktyk oraz sposobu wynagradzania obu stron;
- **rozluźnić kwalifikacyjne wymagania przedmiotowe w stosunku do nauczycieli i nauczycielek poprzez poszerzenie zakresu kwalifikacji**; wprowadzić stopniowo kształcenie dziedzinowe, a nie wyłącznie jednopredmiotowe. W warunkach braków kadrowych i małej liczby godzin w małych szkołach, sztywność kwalifikacji, czyli konieczność posiadania przygotowania w dziedzinie odpowiadającej jednemu przedmiotowi szkolnemu, utrudnia zatrudnianie dobrych nauczycieli i zasila rynek studiów podyplomowych dających kwalifikacje do kolejnych przedmiotów bez zadbania o ich jakość;
- **systematycznie mapować innowacje pedagogiczne i organizacyjne**, zlecać ich analizy (proces wprowadzania, kontekst społeczno-ekonomiczny, skutki i osiągnięcia uczniów) i rozważać wykorzystanie ich jako modeli do wprowadzania nowych rozwiązań w skali organu prowadzącego i całego systemu (zadanie Instytutu Badań Edukacyjnych). Traktować szkolnictwo niepubliczne i alternatywne jako **laboratorium innowacji edukacyjnych**, uwzględniając ich specyfikę społeczno-ekonomiczną;
- **zbudować nowy, przyjazny system ewaluacji jakości pracy**, w tym standardy i narzędzia w powiązaniu ze wsparciem dla szkół, nauczycielek i nauczycieli. Do rozważenia: rezygnacja z ewaluacji zewnętrznej (patrz też obszar A i C) przy równoczesnym rozwijaniu modelu ewaluacji wewnętrznej prowadzonej na bieżąco w szkole, m.in. na podstawie osiągnięć w rozwijaniu kluczowych kompetencji (a nie tylko wyników egzaminów), systematycznie gromadzonych informacji zwrotnych od uczniów i uczennic oraz rodziców, a także na podstawie nauczycielskiej samooceny oraz oceny wzajemnej (*peer evaluation*). Konieczne jest **wzmocnienie lokalnego, regionalnego i centralnego systemu wsparcia i doradztwa**, który będzie w stanie szybko i skutecznie odpowiadać na deficyty i potrzeby szkoły zdiagnozowane w ewaluacji wewnętrznej.

5. Dopracować zasady funkcjonowania edukacji niepublicznej i domowej

- **zachować obecne zasady przekazywania subwencji przez samorządy lokalne** (taka sama kwota na ucznia w szkołach niepublicznych i publicznych) z możliwością wycofania subwencji dla placówek pobierających wyjątkowo wysokie czesne (reguła do wypracowania z przedstawicielami środowisk edukacji niepublicznej); urealnić kategoryzację szkół, uwzględniając różnorodność placówek i organów prowadzących;
- **wypracować zasady prowadzenia edukacji domowej z udziałem zainteresowanych stron, z jednoczesnym zagwarantowaniem prawa każdego dziecka do nauki**; przy zmianie regulacji należy wyważyć interesy wszystkich stron i zadbać o to, żeby dzieci „nie wypadły” z systemu;
- **stworzyć elastyczny model finansowania edukacji niepublicznej i domowej**, by system oświaty mógł odpowiadać na potrzeby różnych uczniów i uczennic; wypracować – z udziałem zainteresowanych stron – prosty i sprawny model finansowania alternatywnych form edukacji, w tym edukacji domowej. Obecne zasady finansowania są zbyt sztywne, nadmiernie obciążają samorządy lokalne i utrudniają pracę szkół – należy rozważyć np. zmianę zasad naliczania subwencji (np. z rocznej na kwartalną lub miesięczną);
- **wprowadzić do edukacji publicznej wybrane dobre praktyki wypracowane w edukacji niepublicznej**, w tym: zmniejszenie liczebności klas (np. 20 – 22 uczniów); wynagradzanie za pracę dodatkową (np. prowadzenie kółek zainteresowań, wycieczki, tutoring); wzmocnienie roli wychowawcy za dodatkowym wynagrodzeniem; budowanie kultury współpracy w szkole i między szkołami (np. lekcje otwarte, wizyty studyjne); otwartość na zgłaszanie problemów i wspólne ich rozwiązywanie (np. jak pracować z trudnym dzieckiem czy roszczeniowym rodzicem); ograniczanie biurokracji do niezbędnego minimum;
- **do rozważenia: określić standardy wykonywania zawodu i zasady pracy nauczycieli w szkołach niepublicznych**, w tym rozliczania czasu pracy i obowiązków z kluczowym pytaniem, czy należy dążyć do uspołnienienia tych zasad dla szkół publicznych i niepublicznych (konieczna debata i ustalenia z udziałem zainteresowanych stron).

Szkoła kompetencji na miarę XXI wieku

- Podstawa programowa i ramowe plany nauczania - co zmienić i w jakim trybie
- Szkolne systemy oceniania i system egzaminacyjny - sposoby monitorowania oraz zapewniania osiągnięć i jakości edukacji
- Kształcenie kompetencji kluczowych, w tym uniwersalnych - strategie i metody nauczania oraz oceniania
- Edukacja zawodowa - kompetencje ogólne vs specjalistyczne, programy i egzaminy, współpraca z pracodawcami, kadry, infrastruktura

1. Unowocześnić, urealnić i uelastyczyć podstawę programową oraz ramowe plany nauczania

- **przebudować podstawę programową i ograniczyć jej zakres treściowy.** Nie chodzi tu tylko o redukcję wymagań szczegółowych, ale o wypracowanie nowej konstrukcji podstaw programowych na fundamencie realistycznych celów kształcenia uzgodnionych wcześniej w eksperckim, ale odpowiednio szerokim gronie. Zmiana zakresu prac nad podstawą musi także wiązać się z integracją treści między przedmiotami i między etapami edukacyjnymi;
- **utworzyć w IBE zespół koordynujący opracowywanie podstaw programowych,** który będzie działał w ścisłej współpracy z praktykami i praktyczkami ze wszystkich etapów edukacji. Zespół powinien w trybie ciągłym zajmować się tworzeniem, aktualizowaniem, monitorowaniem procesu wdrażania i badaniem zmian osiągnięć uczniów i uczennic. Przy opracowaniu podstaw uwzględnić istniejące mechanizmy i zasady prowadzenia konsultacji publicznych (nawet jeśli to urzędujący minister ją podpisuje);
- **dyskutować i tworzyć wymagania szczegółowych podstaw programowych w poszerzonym gronie** składającym się z ekspertów i ekspertek akademickich oraz czynnych nauczycieli i nauczycielek. Wymagania te muszą też być konsultowane z innymi interesariuszami (w tym z edukacyjnymi organizacjami pozarządowymi, a w przypadku części przedmiotów - z pracodawcami). Zapisy dotyczące poszczególnych przedmiotów lub dziedzin należy konsultować ze specjalistkami i specjalistami z innych obszarów (np. psychologia, kognitywistyka), a także opracować model testowania nowej podstawy programowej, w dalszej kolejności podręczników i innych materiałów przed ich wprowadzeniem w życie;
- **opracować katalog kompetencji kluczowych i przełożyć go na konkretne przedmioty i dziedziny.** Celem nauczania powinno być wyposażenie uczniów i uczennic w kompetencje niezbędne w dorosłym życiu, zwłaszcza w kontekście szybkiego rozwoju technologii, zmian społecznych, obyczajowych i światopoglądowych oraz nowych potrzeb na rynku pracy. W podstawie programowej i procesie nauczania zwracać szczególną uwagę na rozwój kompetencji 4K: krytycznego myślenia (w tym krytycznego korzystania z informacji), kooperacji, kreatywności w rozwiązywaniu problemów i komunikacji (w tym debatowania i szukania porozumienia);
- **radycznie ograniczyć podstawę programową kształcenia ogólnego,** znajdując równowagę między ilością przekazywanej wiedzy a umiejętnościami i postawami: nie chodzi o mechaniczne eliminowanie treści, ale o wyznaczenie priorytetów i określenie hierarchii ważności zagadnień i umiejętności (podstawa programowa jako kompas w procesie nauczania i uczenia się, a nie twarde kryterium, według którego jest rozliczana praca kadry pedagogicznej). Nauczyciele i nauczycielki oraz szkoły muszą uzyskać więcej swobody w dopasowaniu treści i sposobów pracy do potrzeb swoich uczniów i uczennic - można przyjąć zasadę, że podstawa programowa wypełnia np. 60-75 proc. cyklu nauczania;

- **wprowadzić i wspierać zmiany w organizacji procesu nauczania przez wprowadzenie elastycznych ramowych planów nauczania, a także umożliwienie i upowszechnienie nauczania blokowego, dziedzinowego** obok (a w dalszej perspektywie – zamiast) przedmiotowego; zmiana musi być skorelowana ze zmianą systemu kształcenia i doskonalenia nauczycielek i nauczycieli, żeby ich przygotować do nowego sposobu pracy. Zlikwidować sztywne przypisanie liczby godzin przedmiotu do poszczególnych poziomów/klas dzięki określeniu ogólnej liczby godzin dla przedmiotu (a w kolejnych latach – bloku przedmiotowego) na danym etapie kształcenia. Do rozważenia: zmniejszenie liczby godzin wybranych przedmiotów (np. drugi język obcy) przez połączenie przedmiotów przyrodniczych w jeden blok i/lub dalsze uelastycznienie ramowych planów nauczania przez zwiększenie liczby godzin do dyspozycji dyrektora;
- **stworzyć ramy prawne i organizacyjne dla nauczania w grupach różnowiekowych w grupach międzyoddziałowych i międzypoziomowych;**
- **docelowo: zwiększyć liczbę godzin nauki jednego wybranego języka obcego** (np. angielskiego lub niemieckiego) do 4–5 godzin tygodniowo;
- **zainicjować publiczną dyskusję na temat wieku rozpoczynania edukacji przedszkolnej i nauki szkolnej** z intencją wprowadzenia w nadchodzących latach powszechnej edukacji przedszkolnej dla pięcioletków¹. W perspektywie należy doprowadzić do stopniowej programowej i instytucjonalnej integracji klasy wstępnej (tzw. zerówki) z edukacją wczesnoszkolną;
- **udzielać długofalowego systemowego wsparcia w czasie wprowadzania zmian:** zapewnić radom pedagogicznym, dyrektorom i osobom uczącym szkolenia przygotowujące do realizacji nowej podstawy oraz pracy w warunkach elastycznych planów nauczania. Programując zmiany w zasadach pracy nauczycieli, należy uwzględnić czas na ich szkolenia, aby doskonalenie zawodowe nie odbywało się w ich czasie wolnym. Do rozważenia: wyznaczenie wzorem innych krajów „dnia na szkolenia”, a gdy uda się rozwiązać systemowo problemy kadrowe – wprowadzenie semestru (lub roku) na

rozwój jako czasu przeznaczanego na wielostronne uzupełnianie wiadomości i szkolenia (w ramach realizacji obowiązków zawodowych).

2. Propagować i wprowadzić do wszystkich szkół nowoczesne metody nauczania i uczenia się

- **opracować i wdrożyć programy profesjonalnego wsparcia dla rad pedagogicznych i zespołów nauczycielskich: stworzyć długofalowy systemowy projekt rozwoju zawodowego kadry nauczycielskiej**, którego celem będzie aktualizacja wiedzy i kompetencji w zakresie procesów uczenia się, skutecznych strategii i metod nauczania oraz takiego oceniania, które pomaga się uczyć;
- **upowszechnić metody pracy zespołowej i projektowej na każdej lekcji** (np. co najmniej 10–15 minut w zespołach lub choćby w parach), a także podczas realizacji projektów i na zajęciach pozalekcyjnych, w pracy rady pedagogicznej, zespołów wychowawczych i przedmiotowych. Wspierać odchodzenie nauczycieli od nauczania z jednego podręcznika na rzecz korzystania z wielu źródeł (ewentualnie podręcznik jako niezobowiązujący przewodnik, zawsze dostępny także w formie cyfrowej) oraz pracy projektowej (projekty badawcze, społeczne, artystyczne itp.). Do rozważenia: zmiana modelu konstruowania i użytkowania podręczników tak, by zawierały zawsze propozycje zadań zespołowych i projektowych;
- **zwiększyć nacisk na samodzielność w procesie uczenia się** przez wsparcie każdego dziecka z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb i zainteresowań, np. stosowanie indywidualnych planów rozwoju; odchodzenie od rutynowych zadań i nadmiaru prac domowych na rzecz możliwości wyboru; wprowadzanie zajęć rozwijających umiejętność uczenia się i samooceny; budowanie ciekawości i pozytywnej motywacji (np. metoda uczenia się przez odkrywanie, twórcza praca indywidualna połączona z zespołową);
- **upowszechnić korzystanie z przestrzeni wirtualnej jako pełnowartościowego zasobu i narzędzia do nauczania oraz uczenia się:** wprowadzenie funkcjonalnej edukacji cyfrowej, informacyjnej i medialnej na wszystkich zajęciach – od przedszkola do końca trwania nauczania; okresowe szkolenie nauczycieli i nauczycielek w ciągłym, płynnym (ang. *seamless*) korzystaniu z narzędzi i zasobów cyfrowych w pracy z klasą i w działaniach rady pedagogicznej, w tym rozwijanie kompetencji nauczycieli i uczniów z zakresu cyberbezpieczeństwa oraz higieny cyfrowej;

¹ Taką debatę powinna zainicjować Komisja Edukacji Narodowej. Część ekspertów uważa, że mogłaby ona także dotyczyć obowiązku szkolnego dla sześciolatek, ale ze względu na złe doświadczenia z lat ubiegłych należy na nowo przemyśleć tryb wprowadzania tego rozwiązania i być może połączyć z modyfikacją etapów edukacji (np. 4 lata edukacji wczesnoszkolnej i 5 lat systematycznej).

- **wpracować zasady i metody kształcenia kompetencji kluczowych** z wykorzystaniem dobrych praktyk poprzez tworzenie i upowszechnianie przewodników dydaktycznych i materiałów do rozwijania kompetencji kluczowych (przedmiotowych, dziedzinowych i uniwersalnych). W przewodnikach należy uwzględnić przykłady sposobów pracy, które pomagają kształcić konkretne kompetencje i subkompetencje (np. jak sformułować hipotezę badawczą), a także zadania i narzędzia do oceny postępów i samooceny;
- **wprowadzić nauczanie o wyzwaniach współczesnej Polski i świata** – w tym edukację klimatyczną, globalną, europejską, obywatelską medialną, prawną (również o prawach człowieka), równościową, finansową i in. – na wszystkich przedmiotach oraz w nauczaniu blokowym w powiązaniu z podstawą programową i/lub jako element programu wychowawczego. Korzystanie z podejścia całościowego (*whole-school approach*) lub ścieżek bez tworzenia nowych przedmiotów. Utworzenie bazy materiałów edukacyjnych (w tym cyfrowych bibliotek z wykorzystaniem istniejących i nowych zasobów). Obok nauczania problemowego o ważnych dla młodych ludzi i świata wyzwaniach istnieje potrzeba zintegrowania edukacji humanistycznej oraz wzmocnienia artystycznej;
- **uwzględnić w pracy dydaktycznej i wychowawczej tzw. kompetencje transformacyjne**, czyli m.in.: rozumienia złożonych wyzwań (społecznych, ekonomicznych, globalnych, klimatycznych, kulturowych itp.), rozpoznawania problemów, szukania rozwiązań i ich korygowania (w klasie, szkole, społeczności lokalnej i świecie), brania odpowiedzialności, funkcjonowania w warunkach różnorodności i niepewności;
- **wpracować i wdrożyć nowy system kształcenia i doskonalenia kadry nauczycielskiej dostosowany do proponowanych wyżej rozwiązań** i zorientowany na wspieranie współpracy oraz wymianę praktyk między szkołami, radami pedagogicznymi, nauczycielami i nauczycielkami przez m.in. regularne szkolenia rozwijające umiejętności nauczycieli, nauczycielek i całych rad pedagogicznych w kształceniu kompetencji i praktycznym stosowaniu nowych podejść do nauczania i oceniania, zapewnienie finansowania (w tym ze środków budżetowych) sieci profesjonalnej współpracy pomiędzy szkołami.

3. Doskonać ocenianie wewnętrzne i wzmocnić jego funkcję motywacyjną i informacyjną

- **rozluźnić system egzaminów zewnętrznych jako narzędzia selekcji poprzez wzmocnienie i rozwój oceniania wewnątrzszkolnego**;
- **rekomendować rezygnację z oceniania sumatywnego (stopniami, znaczkami, itp.) w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej**; także ocenianie bieżące prowadzić w postaci opisowej;
- **zreformować zasady oceniania w polskich szkołach**: w pierwszym kroku zlikwidować ocenę zachowania (patrz też rozwiązanie 10/100) i instytucję „czerwonego paska”. Wyeliminowanie ich zmniejszy napięcie w szkole i stworzy przestrzeń na skoncentrowanie się na edukacyjnych potrzebach, mocnych stronach i zainteresowaniach dziecka. Do rozważenia: odchodzenie od oceny klasyfikacyjnej wyrażonej stopniem i zastąpienie jej oceną opisową (lub zaliczeniem) dla wybranych przedmiotów. Wyeliminować świadectwa promocyjne w szkołach podstawowych (klasy I-VII);
- **wpracować rozwiązania umożliwiające kształtujące ocenianie kompetencji uczniów**, które wykracza poza wąską wiedzę przedmiotową oraz upowszechnić narzędzia ułatwiające uwzględnianie kompetencji w ocenianiu przedmiotowym;
- **stworzyć system wsparcia szkoleniowego w obszarze oceniania**: programy doskonalenia kompetencji nauczycieli w zakresie oceniania kształtującego, oceny opisowej, portfolio, rubryk, linii rozwoju kompetencji, samooceny i oceny rówieśniczej itp. W dłuższej perspektywie: dążyć do całkowitej rezygnacji z oceniania punktowego na rzecz kształtującego. Dodatkowo: rozwijać kulturę konstruktywnej informacji zwrotnej i metody pracy z błędem;
- **zmniejszyć rangę egzaminów zewnętrznych**, które powinny być traktowane jako narzędzia ułatwiające równy dostęp do dobrej edukacji, a nie służące wyłącznie selekcji.

4. Sprofesjonalizować system egzaminacyjny i sposoby korzystania z wyników sprawdzianów zewnętrznych jako źródła informacji

- **uniezależnić system egzaminacyjny od ministra właściwego ds. oświaty i podporządkować go docelowo KEN**, a przejściowo np. Prezesowi Rady Ministrów. Strategiczne zarządzanie systemem egzaminacyjnym powinno być w gestii KEN, zaś w CKE oraz IBE należy stworzyć zaplecze eksperckie zapewniające oraz wspierające tworzenie nowoczesnej metodologii i technologii egzaminowania;
- **pilnie określić funkcje egzaminu ósmoklasisty i maturalnego w odniesieniu do celów edukacyjnych i podstawy programowej** (patrz punkt 1.); rozszerzyć „pole uwagi” egzaminu, tak by jego elementami stawały się przedmiotowe umiejętności złożone, a docelowo także kompetencje kluczowe i uniwersalne z PPKO²;
- **przygotować bank zadań zbliżonych do zadań egzaminacyjnych, jednak nastawionych na szersze kompetencje dziedzinowe** (np. nauki przyrodnicze czy humanistyczne) oraz kompetencje kluczowe (np. myślenie naukowe, interpretacja tekstów kultury – źródeł historycznych, dzieł literackich czy filmowych); rekomendowane jest opracowanie i wprowadzenie sprawdzianów szerszych kompetencji językowych, matematycznych, przyrodniczych oraz cyfrowych (z zadaniami w formie podobnym do badań PISA).
- **opracować i wdrożyć model wykorzystywania wyników egzaminów jako narzędzia wewnętrznej ewaluacji pracy szkół**, służącego także do planowania ewentualnej korekty sposobów pracy oraz dalszego rozwoju placówki, a nie wyłącznie do jednowymiarowej oceny i tworzenia rankingów (patrz obszar D);
- **do rozważenia w perspektywie do 2040 r.: rezygnacja z egzaminów zewnętrznych na rzecz nowych rozwiązań.**³

2 Do rozważenia przez zespół ds. podstawy i egzaminów: opracowanie zestawu wymagań egzaminacyjnych, które będą powiązane z podstawą programową, ale nie muszą być z nią tożsame;

3 Rozwiązania do wypracowania przez zespół ds. podstawy programowej i egzaminów: do rozważenia m.in.: sprawdziany kompetencji prowadzone na wewnętrzny użytek szkoły i uczniów, okresowe badania przekrojowe wylosowanych szkół w określonych dziedzinach nauczania (jak w Finlandii) czy rozwiązania bazujące na większym zaufaniu do ocen i opinii formułowanych przez nauczycieli i nauczycielki.

5. Stworzyć i wprowadzić w życie nowy model atrakcyjnej edukacji zawodowej

- **dostosować edukację zawodową do globalnych trendów: wprowadzenie skutecznych programów rozwoju kompetencji związanych z transformacją klimatyczną i energetyczną oraz „zielonych zawodów”**. Nie wystarczy zapisanie ich w podstawie programowej, trzeba równoległe opracować narzędzia wsparcia dla nauczycielek i nauczycieli oraz materiały do samodzielnej nauki dla uczniów i uczniów. Zachęcanie dziewcząt do nauki w specjalnościach tradycyjnie postrzeganych jako męskie (informatyka i elektronika, mechanika i inżynieria i in.);
- **zapewnić w szkołach branżowych kształcenie ogólne na wysokim poziomie z uwzględnieniem kompetencji kluczowych**, w tym uniwersalnych i miękkich. Konieczne jest wypracowanie w szerokim gronie (z udziałem nauczycieli, nauczycielek, uczniów, uczennic, absolwentów i absolwentek) doboru zagadnień (musi być ich wyraźnie mniej) oraz sposobów pracy (mniej przekazywania wiadomości, więcej ich aktywnego zdobywania i stosowania w praktyce). Wyraźny nacisk na pracę zespołową i projektową, kompetencje cyfrowe i umiejętność uczenia się przez całe życie (z wykorzystaniem dobrych praktyk z Polski i innych krajów). Język angielski powinien być nauczany w większym niż obecnie wymiarze godzinowym (docelowo – codziennie) i na znacznie wyższym poziomie, tak by możliwe było opanowanie go w stopniu komunikatywnym;
- **zwiększyć liczbę szkół branżowych II stopnia** i ułatwić absolwentom szkół I stopnia dalsze kształcenie (np. mentoring/tutoring, stypendia i inne formy wsparcia finansowego);
- **dostosować ofertę do potrzeb lokalnego rynku pracy przez: budowanie systematycznej współpracy z lokalnymi i regionalnymi pracodawcami** z uwzględnieniem ich potrzeb; negocjowanie zasad praktyk zawodowych i tworzenie sektorowych programów wsparcia klas patronackich i praktyk w zakładach pracy; rozwijanie edukacji dualnej (w trójkącie: szkoły branżowe, firmy i organy prowadzące); wprowadzenie zachęt finansowych dla pracodawców; ewentualnie włączenie przedstawicieli przedsiębiorstw do „rad programowych” szkół zawodowych;

- **dowartościować edukację zawodową przez przemyślane i długofalowe działania inwestycyjne, a także promocję** na poziomie centralnym, wojewódzkim i powiatowym. Zapewnienie dostępności edukacji branżowej w skali powiatu i województwa: internaty i bursy, dofinansowanie dojazdów oraz uelastycznienie możliwości dalszego uczenia się i zdobywania nowych kwalifikacji, w tym program stypendiów dla najlepszych uczniów i uczennic szkół branżowych. Zwiększenie kompetencji i roli doradców zawodowych poprzez systematyczne szkolenia;
- **przeprowadzić przegląd edukacji branżowej i doradztwa zawodowego w Polsce pod kątem rozwijania i upowszechniania innowacyjnych rozwiązań i metod pracy.** Pozytywną rolę mogą odegrać tworzone obecnie branżowe centra umiejętności

(BCU) – wykorzystanie tego potencjału w miastach i regionach powinno odbywać się w konsultacji ze szkołami i pracodawcami z całego regionu, zwłaszcza tymi najbardziej innowacyjnymi. Prowadzenie systematycznej weryfikacji klasyfikacji zawodów i egzaminów zawodowych, tak by edukacja branżowa mogła odpowiadać na zmieniające się dynamicznie potrzeby gospodarki i rynku pracy;

- **uelastycznić zasady zatrudniania nauczycielek i nauczycieli przedmiotów zawodowych:** podniesienie wynagrodzenia i uatrakcyjnienie profesji nauczycielskiej dla osób przekwalifikowujących się przez zachęty finansowe, socjalne i inne. Wsparcie kadry przez wysokiej klasy specjalistów przez utworzenie „korpusu fachowców” z grona emerytowanych nauczycieli i/lub pracowników przedsiębiorstw.

Szkoła równych szans, współpracy i dobrego traktowania

- Wyrównywanie szans edukacyjnych – redystrybucja środków na rzecz dzieci z terenów i środowisk defaworyzowanych ekonomicznie i kulturowo zaniedbanych
- Rozwój i wsparcie edukacji włączającej, w tym szkół specjalnych
- Uczeń/uczennica w centrum uwagi – wsparcie psychospołeczne, szkolne modele pracy nad indywidualnym rozwojem
- Szkoła, w której akceptuje się i docenia różnorodność oraz przeciwdziała dyskryminacji i przemocy
- Szkoła dobrych relacji i współpracy w triadzie nauczyciele-uczeń-rodzice, budowanie szkolnej społeczności
- Szkoła, w której dba się o bezpieczeństwo oraz dobrostan fizyczny i psychiczny

1. Dobra szkoła i dobre przedszkole blisko domu

- **opracować w szerokim gronie ekspercko-nauczycielskim standardy edukacyjne**, które powinny realizować wszystkie polskie szkoły oraz przedszkola; wzmocnić edukację publiczną tak, by placówki położone blisko domu były miejscami gwarantującymi każdemu dziecku rozwój i przeciwdziały nierównościom społecznym;
- **objąć przedszkola subwencją oświatową** (patrz też obszar B); zapewnić edukację przedszkolną wszystkim dzieciom, z uwzględnieniem osób z niepełnosprawnościami i innymi potrzebami; systemowo propagować wiedzę o kluczowym znaczeniu wczesnej edukacji dla późniejszego rozwoju dziecka i roli edukacji przez zabawę; objąć edukacją przedszkolną wszystkie 5-latki (patrz obszar B);
- **przeprowadzić analizę problemów małych szkół wiejskich i wypracować w porozumieniu z organami prowadzącymi rozwiązania organizacyjne i finansowe**, by odwrócić trend likwidacji szkół na terenach wiejskich (patrz obszar B); np. zwiększyć środki dla szkół znajdujących się poza większymi ośrodkami (wykluczenie transportowe i cyfrowe); **wprowadzić darmowy ciepły posiłek** dla każdego dziecka;
- łączyć usługi edukacyjne (w tym pomoc psychologiczno-pedagogiczną) **w kilku gminach i organizować współpracę między placówkami w gminie/powiecie**, by np. szkoły ze sprawdzonymi strategiami pracy wspierały inne placówki;
- **aktywnie przeciwdziałać zjawisku segregacji w szkołach i pomiędzy szkołami; wdrożyć programy wsparcia finansowego i merytorycznego** dla dzieci pochodzących z rodzin o niższym statusie społecznym i ekonomicznym, zwłaszcza poprzez wsparcie finansowe dla szkół pracujących w środowiskach edukacyjnego ryzyka; **eksponować mocne strony, umiejętności i talenty wszystkich dzieci** na każdym etapie nauczania tak, by w procesie uczenia nie koncentrować się na ich deficytach; zapobiegać anonimowości dzieci w placówkach edukacyjnych;
- **przygotować kadrę nauczycielską do pracy z klasami i grupami, w których funkcjonują dzieci o zróżnicowanym potencjale** oraz z klasami zróżnicowanymi kulturowo (w tym z dziećmi z Ukrainy); wypracować i upowszechnić modele tworzenia w klasach uczniowskich zespołów zadaniowych i projektowych, w których pracują dzieci z różnymi uzdolnieniami, w różnym stopniu rozwinięte intelektualnie, emocjonalnie czy fizycznie;
- **rozluźnić system klasowo-lekcyjny i położyć nacisk na rolę nauczania blokowego/dziedzinowego i metodą projektów**; wypracować i upowszechnić realistyczne modele pracy – międzyprzedmiotowo, z grupami mieszanymi, najpierw w ramach pilotaży, potem jako jedna z możliwości we wszystkich placówkach; popularyzować wyjazdy naukowe i dłuższe projekty jako obowiązkowe formy pracy (co najmniej raz w roku); zagwarantować dyrekcji i radzie pedagogicznej formalne kompetencje do ustalania czasu trwania zajęć, przerw i in.;

→ **systemowo propagować strategie i narzędzia efektywnego wykorzystywania czasu nauczania** oraz analizy własnych sposobów nauczania w pracy z różnymi grupami (patrz obszar C); zmienić sposoby monitorowania jakości nauczania, tak by cała rada pedagogiczna była odpowiedzialna za proces uczenia się.

2. Budować szacunek dla różnorodności i uwzględnić ją w codziennej praktyce szkolnej

→ **wprowadzić od przedszkola edukację równościową i profilaktykę przemocy rówieśniczej motywowanej uprzedzeniami**; uwzględnić profilaktykę dyskryminacyjną w podstawie programowej, programach wychowawczych i statutach szkół; upowszechnić model pracy w zróżnicowanej szkole z wykorzystaniem doświadczeń organizacji społecznych, również międzynarodowych działających w tym obszarze;

→ **monitorować i modyfikować wprowadzany obecnie model edukacji włączającej** i równolegle wzmacniać istniejące szkoły specjalne; zapobiegać dyskryminacji i przemocy rówieśniczej w związku z włączeniem dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi; tworzyć modele edukacji włączającej we współpracy ze specjalistami, kadrami pedagogiczną i rodzicami;

→ **systemowo wprowadzać i monitorować szkolne procedury interwencji i wsparcia w sytuacjach dyskryminacji i przemocy**: przygotowywanie kadry pedagogicznej i zarządzającej do tych zadań; zapewnić kadrze pedagogicznej, rodzicom oraz uczennicom i uczniom konsultacje w sytuacjach problemowych (punkty/poradnie konsultacyjne); monitorować (także w badaniach podłużnych) dyskryminację i przemoc wraz z przełożeniem wniosków na praktyczne działania; do rozważenia: stworzyć na poziomie powiatu lub województwa zespoły specjalistów, które mogą wspierać szkoły w sytuacjach kryzysowych;

→ **rozwijać lokalne i szkolne programy wsparcia dla dzieci i młodzieży w trudnej sytuacji życiowej**, w tym w przypadkach odrzucenia rówieśniczego;

→ **wprowadzić działania na rzecz integracji społeczności klasowej i szkolnej** jako najlepszej formy profilaktyki przemocy rówieśniczej, z naciskiem na strategię budowania poczucia wartości każdego dziecka (nie tylko tych najlepszych i najzdolniejszych);

→ **wpracować i ewaluować metodykę rozwiązań naprawczych** w przedszkolach/szkołach zgodnie z przepisami ustawy o resocjalizacji i wspieraniu nieletnich oraz wprowadzić odpowiednie modyfikacje do tej ustawy.

3. Rozwijać wsparcie i współpracę zamiast rywalizacji i izolacji

→ **tworzyć lepszy klimat do rozwoju i uczenia się** w przedszkolach, szkołach; **upowszechniać idee i praktyki edukacji relacyjnej**; odpowiednio reorganizować funkcjonowanie szkoły tak, by uczenie się było procesem zachodzącym w bezpośredniej relacji, rodzącym się we wspólnych działaniach i codziennej pracy na lekcjach i poza nimi); budować współodpowiedzialność rady pedagogicznej za funkcjonowanie szkoły jako miejsca nie tylko nauki, ale i życia społecznego;

→ **rozwijać i upowszechniać metody pracy zespołowej, a nie tylko indywidualnej na wszystkich lekcjach i w projektach edukacyjnych**; wybierać programy nauczania, podręczniki i materiały edukacyjne pod kątem wykorzystywania metod pracy grupowej, projektowej (patrz także C);

→ **zmodyfikować szkolne systemy oceniania, tworząc odchodzący od stopni model oceniania całorocznego rozwoju**; zastąpić obowiązującą dotąd skalę oceny zachowania na rzecz informacji zwrotnej; wprowadzać tutoring/mentoring dla uczniów (najpierw w formie pilotażu, potem szerzej);

→ **prowadzić na poziomie krajowym i lokalnym politykę edukacyjną, opartą na innych kryteriach niż tylko wyniki egzaminów** czy olimpiad, konkursów przedmiotowych; uwzględniać obok kryteriów rankingowych wskaźniki „miękkie” (klimat szkoły, aktywność uczniowska itp.); docelowo – zlikwidować rankingi;

→ **zapewnić wsparcie psychologiczne dla nauczycieli w celu przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu** na poziomie gminy, dzielnicy; wprowadzić jako standard model superwizji indywidualnej i grupowej w pracy rady pedagogicznej;

→ **wprowadzić tygodniowy model pracy placówki** z uwzględnieniem czasu na regularne spotkania rady pedagogicznej oraz zespołów wychowawczych i przedmiotowych, służące wymianie doświadczeń, narzędzi pracy i rozwiązywaniu problemów.

4. Współpraca szkoły, rodziny i środowiska dziecka dla uczenia (się) i wszechstronnego rozwoju

- **wprowadzić zasadę udziału w życiu lokalnej społeczności i rozwiązywaniu jej problemów;** uwzględnić w programie wychowawczym wydarzenia i projekty z udziałem/wyjściem do lokalnej społeczności;
- **szkolić i wspierać rady pedagogiczne w zakresie komunikacji, w tym informowania rodziców o osiągnięciach i problemach dzieci oraz rozumienia postaw dzieci i rodziców,** z jakimi można się spotkać w codziennej pracy i w sytuacjach kryzysowych.
- **zmniejszać stopniowo liczebność klas/grup,** by wychowawcy i nauczyciele mogli więcej czasu poświęcić na pracę wychowawczą z zespołem klasowym i konkretnymi dziećmi, a także uważną komunikację z rodzicami;
- **wzmacniać działania szkoły jako sojusznika rodziców** i twórczego wzorca dla społeczności lokalnej; **popularyzować tematy i dylematy edukacyjne, pokazywać znaczenie rodziców w edukacji, propagować dobre praktyki** i sukcesy szkół oraz budować bardziej ludzki, a mniej formalny wizerunek szkoły;
- **powszechnie stosować w szkołach komunikację dwukierunkową w miejsce jednokierunkowej** (rodzic uzyskuje informacje o postępach i trudnościach dziecka, a równocześnie jego obserwacje wspomagają proces uczenia się i wychowania); zwracać uwagę na potrzebę indywidualnych kontaktów rodziców z dyrekcją i nauczycielami; zmienić formułę zebrań klasowych oraz zwiększyć liczbę indywidualnych spotkań z rodzicami i dzieckiem;
- **wprowadzić zmiany w zakresie przygotowania nauczycieli/nauczycielek do zawodu z uwzględnieniem kompetencji współpracy z rodzicami** jako podmiotem tworzącym szkołę; **zwiększyć świadomość edukacyjną rodziców** oraz zadbać o ich pedagogizację w zakresie celów i metod edukacji; systemowo propagować narrację zwiększającą świadomość edukacyjną rodziców/opiekunów.

5. Tworzyć systemowo i lokalnie warunki gwarantujące bezpieczeństwo i dobrostan fizyczny, emocjonalny i społeczny

- **zdefiniować zdrowie i bezpieczeństwo zarówno w kontekście fizycznym, jak i psychicznym,** wprowadzić rzetelną edukację zdrowotną, w tym psychologiczną i psychoseksualną (dotyczącą rozwoju płciowego i procesów związanych z dojrzewaniem); **wprowadzić od przedszkola do końca edukacji szkolnej regularne zajęcia kształtujące kompetencje psychospołeczne** i strategie radzenia sobie z problemami (w tym zamiast godzin na naukę strzelania z broni palnej);
- **wprowadzić zmiany w kształceniu nauczycieli i nauczycielek** w zakresie przygotowania do funkcji wychowawczych, w tym obowiązkowy trening komunikacji w czasie zdobywania kwalifikacji w zakresie przygotowania pedagogicznego;
- **zwiększyć zatrudnienie specjalistów/specjalistek w placówkach oświatowych;** uelastyczyć przepisy dotyczące kwalifikacji kadry nauczycielskiej; do rozważenia: umożliwić zatrudnianie studentów ostatnich lat na stanowiskach psychologów, pedagogów i terapeutów pod opieką merytoryczną superwizorki/mentorki;
- **systemowo wprowadzać i ewaluować programy oraz procedury szkolnej „pierwszej pomocy psychologicznej”;** przygotowywać kadre pedagogiczną i zarządzającą w tym zakresie;
- **rozbudować sieć poradni psychologiczno-pedagogicznych i zatrudnić odpowiednią liczbę specjalistów;** wzmacniać i tworzyć nowe sieci ich współpracy; wypracować z udziałem wszystkich zainteresowanych model funkcjonowania poradni i ich współpracy ze szkołami;
- **w szkołach propagować zajęcia w formie bloków; wprowadzić ograniczenia liczby godzin** w planie dziennym i tygodniowym; tworzyć strefy ciszy i relaksu; prowadzić zajęcia, lekcje na zewnątrz (na terenie szkolnym, w okolicy szkoły itp.); rezygnować z hałaśliwych dzwonków itp.;
- **uatrakcyjnić i poszerzyć formy zajęć wychowania fizycznego;** systemowo propagować istotę tematyki zdrowotnej oraz znaczenia aktywności fizycznej dla rozwoju emocjonalnego; propagować prowadzenie zajęć na zewnątrz (na terenie szkolnym, w okolicy szkoły, w muzeach i gminnych instytucjach itp.); uwzględnić w programie edukację o postrzeganiu ciała i stereotypach dotyczących wyglądu.

Szkoła demokracji i pluralizmu

- Edukacja obywatelska na co dzień: kształcenie kompetencji obywatelskich i społecznych, a nie tylko dostarczanie wiedzy
- Współpraca szkoły z organizacjami społecznymi i instytucjami życia publicznego; zapewnienie pluralizmu, dialogu i wolności przekonań
- Szkoła demokracji na co dzień – społeczne organy szkoły, w tym samorząd uczniowski, szkolne budżety partycypacyjne
- Uspołecznienie edukacji na poziomie lokalnym – młodzieżowe rady w gminach, rady oświatowe i inne formy włączania społeczności lokalnej
- Prawa uczniowskie, rzecznicy praw uczniowskich – RPU ogólnopolski i lokalnie, szkolne statuty do poprawy

1. Zmienić podstawę programową, by skutecznie rozwijać kluczowe kompetencje obywatelskie

- **wcześnie rozpoczynać edukację obywatelską**, dopasowując treści do wieku; **zapewnić więcej godzin nauki przedmiotu w całym cyklu edukacyjnym**, w tym taką samą liczbę godzin w szkołach branżowych jak w szkołach licealnych w zakresie podstawowym;
- **dokonać przeglądu i modyfikacji wymagań szczegółowych na bardziej praktyczne**: korzystanie z praw obywatelskich, rozumienie obowiązków, udział w debacie publicznej i procesach decyzyjnych, rozumienie i stosowanie zasad oraz procedur demokratycznych (od poziomu szkolnego przez lokalny i krajowy po europejski) i in.: od pierwszej klasy szkoły podstawowej, zgodnie z rozwojem społecznym i poznawczym dzieci;
- **przyjąć nową nazwę przedmiotu** wiedza o społeczeństwie: np. edukacja obywatelska, wychowanie do demokracji; przywrócić nauczanie w szkołach ponadpodstawowych (przedmiot HiT do likwidacji, z uwzględnieniem użytecznych treści w nauczaniu historii najnowszej oraz w edukacji obywatelskiej);
- **wprowadzić metody kształtujące praktyczne umiejętności obywatelskie** (patrz niżej), a także wprowadzić do programów wychowania i nauczania przedmiotowego rozmowy/debaty na ważne

i aktualne tematy życia publicznego; uwzględnić aktywności rozwijające umiejętności dialogu, rozumianego jako sposób komunikowania się i rozwiązywania sporów, gdzie skupiamy się na zrozumieniu drugiej strony, nie tylko na przekonaniu innych o naszej słuszności.

2. Uruchomić programy wspierające szkolną edukację obywatelską

- **upowszechnić na wszystkich zajęciach metody pracy rozwijające umiejętności obywatelskie**: dyskusje, debaty, projekty zespołowe, analizy przypadków, symulacje procesów sądowych, wybory szkolne i in.; zebrać i upowszechnić sprawdzone oraz innowacyjne materiały i dobre praktyki – współpraca organizacji społecznych z ORE, placówkami doskonalenia nauczycieli oraz organizacjami społecznymi;
- **uwzględnić w nauczycielskim pensum i uczniowskim planie lekcji czas na realizowanie szkolnych i lokalnych projektów obywatelskich**;
- **położyć większy nacisk na edukację obywatelską w terenie** – m.in. wizyty studyjne i wycieczki do instytucji państwowych, unijnych i samorządowych (sejm, senat, pałac prezydencki, kancelaria rady ministrów, ministerstwa, sądy i trybunały, instytucje kontroli państwowej i ochrony praw człowieka, przedstawicielstwo KE w Polsce, biura PE w Polsce,

siedziby i posiedzenia władz samorządowych, placówki dyplomatyczne i przedstawicielstwa organizacji międzynarodowych; do rozważenia: wycieczki, wizyty finansowane w ramach subwencji;

- **rozwijać rzetelną oraz praktyczną edukację prawną:** nawiązywanie współpracy z samorządami zawodowymi i stowarzyszeniami adwokatów, sędziów i radców prawnych i in.;
- **wprowadzić do systemu kształcenia nauczycieli na uczelniach wyższych aktywizujące metody nauczania** (np. jako elementy „kierunku zamawianego” czy uruchomić konkursy na innowacje w tym zakresie);
- **doceniać działalność społeczną i obywatelską uczniów i uczennic** (np. uwzględniać informacje o aktywności na świadectwie); przyznawać nagrody szkolne i samorządowe oraz stypendia; organizować festiwale i konkursy, by promować aktywnych młodych ludzi i nauczycielki/nauczycieli, którzy ich wspierają.

3. Wzmocnić realny wpływ społecznych organów na życie szkoły

- **wzmocnić kompetencje samorządu uczniowskiego i wpływ uczniów na życie szkoły: wprowadzić mechanizmy współdecydowania, nie tylko konsultowania, decyzji** dotyczących codziennego życia szkoły: w szkołach ponadpodstawowych rozszerzyć zakres spraw, w których SU zabiera głos nie tylko doradczy, ale także współuczestniczy w podejmowaniu decyzji;
- **przyznać organom SU kompetencje do wnioskowania o zmiany w statucie szkoły**, które dyrektor musi rozpatrzyć i poddać procedowaniu (np. jednolity strój tylko za zgodą SU, możliwość ich zniesienia na wnioski SU);
- **określić na nowo zadania i docenić rolę opiekuna SU:** praca opiekunów i opiekunek SU jest niedoceniana i niedostrzegana – należy wprowadzić zachętę finansową dla nauczycielek i nauczycieli, by zostawali opiekunami SU i wywiązywali się rzetelnie ze swoich obowiązków (to dodatkowa praca, za którą należy zapłacić); opiekun SU może być też rzecznikiem uczniów na forum szkoły; koniecznie uregulować czas pracy opiekuna SU i szkolenia (centralne i lokalne), by mógł być faktycznym wsparciem;

- **zapewnić fundusze dla samorządów uczniowskich w formie szkolnych budżetów partycypacyjnych;** wprowadzić unormowania dotyczące szkolnych budżetów partycypacyjnych (mechanizm wydatkowania wydzielonej części środków z puli, które otrzymują szkoły – to szkolna społeczność decyduje, co chce sfinansować); umożliwić tworzenie SBP przez odpowiednią zmianę prawa oraz zachęcać do korzystania z tej formy; (w dłuższym horyzoncie – budżety we wszystkich szkołach);
- **stworzyć program promocji samorządności uczniowskiej:** organizować festiwale, przeglądy i konkursy prezentujące/doceniające działalność samorządów uczniowskich, by pokazywać i nagradzać młodych ludzi za aktywność i działania na rzecz szkolnej społeczności;
- **zmodyfikować kompetencje, sposób powoływania i tryb pracy rad rodziców:** zacząć od publicznej debaty nad oczekiwanym ich kształtem i dokonać koniecznych zmian prawnych, w tym w szczególności jasno uregulować pozycję rad rodziców w prawie administracyjnym i cywilnym; do rozważenia: określić rolę rodziców w szkołach ponadpodstawowych (powinna być inna, niż w szkołach podstawowych);
- **przedyskutować i docelowo wprowadzić obowiązek tworzenia rad szkół** jako organu łączącego głosy trzech stanów szkolnej społeczności – nauczycieli, rodziców i uczniów.

4. Statut szkoły jako instrument ochrony praw uczniowskich oraz edukacji prawnej

- **stworzyć rejestr niezgodnych z prawem przepisów statutowych** (np. wzorem rejestru klauzul niedozwolonych UOKiK), co pozwoli ujednolicić szkolne statuty na poziomie krajowym bez odbierania szkołom autonomii; określić, czego nie można do statutu wpisać – pomoże to osobom uczącym się dochodzić swoich praw, szkołom tworzyć dobre prawo oraz usprawni pracę organów nadzoru;
- **znowelizować przepisy dotyczące obligatoryjnych treści statutu szkoły;** wprowadzić zasadę, że statut szkoły może zawierać tylko takie postanowienia, które są wskazane w ustawie (tzn. wprowadzenie zamkniętego zakresu regulacyjnego statutu szkoły). Obecnie w statutach są takie elementy, które szkoła musi tam zawrzeć, choć powielają

już istniejące przepisy, a chodzi o to, by statut regulował tylko to, co faktycznie musi być w nim regulowane;

- **wprowadzić obowiązek zatwierdzania statutu szkoły i każdej nowelizacji;** statut szkoły i jego każdorazowa nowelizacja powinny być zatwierdzone przez właściwy organ (po zatwierdzeniu statut szkoły będzie publikowany także przez organ nadzoru prawnego na stronie BIP); zmiana prawa szkolnego poddana zostanie kontroli prewencyjnej, co pomoże ograniczyć konieczność kontroli następczej.

5. Współpraca samorządu lokalnego z organizacjami społecznymi i młodzieżowymi

- **stworzyć wieloletnie lokalne programy współpracy szkół z instytucjami lokalnymi**, w tym m.in. domami kultury, bibliotekami, tak by wykorzystać ich edukacyjny potencjał;
- **uwzględnić w rocznych i wieloletnich programach konkretne formy systematycznej współpracy jednostek samorządu terytorialnego z organizacjami społecznymi;** organizować cykliczne spotkania przedstawicielek i przedstawicieli organizacji społecznych i jednostek oświatowych – wspólne mapowanie możliwości współdziałania i problemów do rozwiązania;
- **powołać w każdej gminie młodzieżowe rady, realnie działające i wspierane przez władze samorządowe.**

